

GILLETTE DAVRANIŞ KODU

Seri Dışı

(kodlar arasında bir kod)

“Sözler sana bir insanın kim olmak istediğini söyler. Davranışı ise, sonunda o olup çıkacak kadar uzun zamandır kim olduğunu.”

I. Davranış Kodu

İnsanların hayatını yöneten bütün kodlar içinde davranış kodu belki de en az gözlemlenen, en çok da hazır bulunanıdır. Yasalarda yazılı değildir. Yönetmeliklerde geçmez. Okullarda açıkça öğretilmez. Yine de her bireye varoluşunun başından sonuna dek eşlik eder — seçimlerini, tepkilerini, yakınlıklarını, mesafelerini, suskunluklarını, hatta hatalarını biçimlendirerek.

Dünya halklarından söz ederken kültürleri, gelenekleri, alışkanlıkları, inançları anlatırız. Bireyden söz ederken açıklama çoğunlukla iki büyük sütuna emanet edilir: genetik ve eğitim. Bir yanda miras alınan, öbür yanda öğrenilen. Düzenli, iç rahatlatan, kısmen de doğru bir açıklamadır bu. Ama gerçek hayat daha karmaşık bir şey gösterir. Aynı ailede büyüyen insanlar kökten farklı davranışlar geliştirir. Birbirinden uzak kültürlerden gelen bireyler olaylara şaşırtıcı ölçüde benzer tepkiler verir. Aynı anne babanın yetiştirdiği kardeşler zıt yollar tutar, farklı kıtalarda doğmuş yabancılarsa aynı iç mantığı paylaşıyor gibidir.

Demek ki en kolay sınıflandırmalardan kaçan bir şey var. Benim davranış kodu dediğim şey bu. İlk bakışta görülmez. Marka bir takım elbise gibi şık değildir, sergilenen servet gibi gösterişli değildir, bir aksan ya da bir dil gibi tanınır değildir. İnsanın yüzünde görünür bir iz bırakmaz.

Davranış kodu başka yerde yaşar. İnsanın bir güçlkle yüzleşme biçiminde. Güvenini ne kadar çabuk verdiği. Eline geçen gücü nasıl kullandığında. Verdiği sözü tutma ya da bozma tercihinde. Bekleyebilmesinde — ya da bekleyememesinde.

İki insan aynı sözleri söyleyip aynı hareketi yapabilir. Oysa onları harekete geçiren kod bambaşka olabilir. Görünen davranış, olgunun yalnızca yüzeyidir. Her gün gözlemlediğimiz şey kod değil, onun etkisidir. Kendisi asla doğrudan görülmeyen ama ağaçların kımıldanışında kendini ele veren rüzgâr gibi, kod da eylemlerden, tekrarlardan ve insanın zaman içinde yaptığı seçimlerden sezilir.

En ilginç özelliği istikrarıdır. Görüşler değişir. İdeolojiler değişir. Meslekler değişir. En derin kanaatler bile bir ömür boyunca yer değiştirebilir. Davranış kodu ise tanınabilir bir yapıyı koruma eğilimindedir. Uyum sağlayabilir, inceleyebilir, olgunlaşabilir ya da yozlaşabilir, ama nadiren yok olur. Kimi insanların her şeyini yitirdiğinde bile güvenilir kalması, kimilerinin ise bir şey kazandığı an öngörülemez hâle gelmesi bundandır. Karakterin en çok baskı altında, toplumsal maskeler gevşeyip iç yapı denetimi ele aldığı anda ortaya çıkması bundandır.

Dolayısıyla davranış kodunu gözlemlemek, insanı sözlerinin istisnasında değil, eylemlerinin sürekliliğinde gözlemlemektir. Sözler hazırlanabilir. Davranışlar, uzun vadede, çok daha az. Kodun bireyleri, örgütleri, toplulukları, hatta ulusları anlamak için en değerli haritalardan biri olması bu yüzdendir. Bir insanın kendini ne olarak ilan ettiğini değil, hayat onu sınıadığında neye dönüşme eğiliminde olduğunu anlatır. Düşünceyle eylem arasında da çoğu zaman niyeti hakikatten ayıran mesafenin tamamı vardır.

Birkaç adım geri git, ilk eve dönersin — kökene. Hiçbir kuramı olmayan, psikolojiden, sosyolojiden, genetikten habersiz insanlara. Onların yalnızca hayatta kalma ihtiyacı vardı. O ilkel dünyada tepki henüz kültürel bir tercih ya da kişisel bir çıkar değildi. Hayatın kendisine verilen bir cevaptı. Davranış kodu büyük olasılıkla orada başlar: gözlemler, uyumda, tehlikeyi, güveni, mesafeyi ve aidiyeti okuyabilme yetisinde. İnsanlar kendilerini açıklamayı öğrenmeden çok önce tepki vermeyi öğrenmişti. Dinlerden, uluslardan, mesleklerden, ideolojilerden çok önce, dünyayla farklı biçimlerde yüzleşen bireyler zaten vardı. Kimi harekete geçmeden önce gözlemledi; kimi gözlemlemeden önce harekete geçti. Kimi ittifaklar kurdu; kimi yalnızlığı seçti. Kimi ateşi paylaştı; kimi onu savundu.

Belki de davranış kodu tam olarak budur: kendi adını hiç yazmadan zamanı aşan derin bir hafıza. Giysiler değişir, diller değişir, teknolojiler değişir — ama insanın seçimlerinde bir şey, kadim ve görünmez bir imza gibi dönüp dönüp gelir.

Bu yüzden hep beyanlara daha az, tekrarlara daha çok baktım. Niyetlere daha az, sonuçlara daha çok. İnsanlar sana kim olmak istediklerini söyler; davranışları ise, sonunda o olup çıkacak kadar uzun zamandır kim olduklarını.

Bu bir antropoloji denemesi değil, bir tıp risalesi de, bir toplum çözümlemesi de değil. İnsanların, ülkelerin, mesleklerin ve hayat mevsimlerinin içinden geçmiş, onların ne beyan ettiğinden çok ne yaptığına bakmış bir adamın bakış açısı.

İşte bu yüzden, seninkinden farklı bir kodun taşıyıcısı karşına çıktığında seni söyledikleriyle çarpmaz. Nasıl söylediğiyle çarpar. Jest ile söz arasındaki o neredeyse fark edilmez mesafeyle. Uzun süre taklit edilemeyen o doğallıkla. Cevaptan önce gelen o sessizlikle. Zamanla tekrarlana tekrarlana tanınır hâle gelen o seçimle. Belki de sana bir hikâye anlattıktan sonra, kendisine kulak verilsin diye yalnızca bir dolar ister — çünkü bir öykünün değerinin aldığı fiyat değil, ardında bırakmayı başardığı davranış olduğunu bilir.

II. Epilog

Kod adını asla yazmaz. Ama yaptığın her seçime imzasını atar.

III. Yazarın Sayfası

Bu eser sipariş üzerine yazılmadı.

Satılmadı.

Ticari amaçla yapılmadı.

Kendini tanımanın, insan karakterinin ve hiçbir teşhisin tam olarak adlandıramayacağı o sessiz zihin mimarisinin değerine tanıklık etmek için yazıldı.

İstenen tek ücret sembolik bir dolar — eserin karşılığı olarak değil; gözlem, dürüstlük ve şefkat kültürüne duyulan ortak bağlılığın nişanesi olarak.

Ferdinando